

Renata Mazur

Wspólnota Niepodległych Państw - integracja czy dezintegracja?

Wschodnioznawstwo 1, 169-189

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wspólnota Niepodległych Państw – integracja czy dezintegracja?

Od rozpadu ZSRR do WNP

8 grudnia 1991 r. Rosja, Ukraina oraz Białoruś podpisując w Puszczy Białowieskiej *Porozumienie o utworzeniu WNP (Porozumienie białowieskie)* przypieczętowały trwający od około dwóch lat proces rozpadu ZSRR¹. W konsekwencji zaistniałych zmian, w przestrzeni postradzieckiej pojawiło się 15 niepodległych państw, które przystąpiły do umacniania swej niezależności politycznej i gospodarczej oraz podjęły się prób uregulowania wzajemnych stosunków w nowej dla nich rzeczywistości geopolitycznej. Wśród nich największym i najsilniejszym państwem była Federacja Rosyjska, która w następstwie podjętych przez przyszłe państwa bałtyckie decyzji o oderwaniu się od ZSRR, w czerwcu 1990 r. ogłosiła *Deklarację suwerenności państwowej*. Jednakże w przeciwieństwie do nich oraz do innych republik radzieckich nigdy nie ogłosiła Deklaracji Niepodległości, co świadczyło o jej dążeniu do przejęcia roli kontynuatora mocarstwowości radzieckiej. *Deklaracja suwerenności Rosji* była skierowana jedynie przeciwko nadmiernej centralizacji, a nie przeciw idei zachowania Związku. Najważniejszym celem, stawianym sobie przez republikę rosyjską, było umocnienie o d n o w i o n e g o Związku.

¹ Na rozpad ZSRR złożyło się wiele przyczyn, zarówno o charakterze wewnętrznym, jak i zewnętrznym, mających wpływ bezpośredni bądź pośredni. Wśród przyczyn zewnętrznych wyróżnia się wpływ wydarzeń tzw. Jesieni Narodów w Europie Środkowo-Wschodniej. Do jednej z najważniejszych przyczyn wewnętrznych zalicza się wprowadzoną przez Gorbaczowa w 1985 r. politykę pierestrojki, a szczególnie głośność (jawność), która w sposób pośredni i niezamierzony przez ówczesne władze radzieckie przyczyniła się do rozbudzenia i nasilenia wśród poszczególnych narodowości dążeń do uzyskania niezależności od Centrum. Z kolei, za jedną z istotnych przyczyn rozpadu supermocarstwa, o charakterze bezpośrednim, uważa się zainicjowanie przez siły konserwatywne, zmierzające do ratowania za wszelką cenę ZSRR, nieudanego puczu wojskowego. Jego udaremnienie, w głównej mierze dzięki B. Jelcynowi, ujawniło po raz pierwszy tak wyraźnie poważną słabość władz związkowych i stało się powodem pojawienia się kolejnej fali ogłaszania przez republiki aktów niepodległości. Szerzej na temat innych przyczyn rozpadu ZSRR zob. J. Muszyński, *Źródła i następstwa rozpadu ZSRR*, „Studia i Materiały Centrum Badań Wschodnich”, nr 46; *Wozrodiťsja li Sojusz? Buduszczieje postsowitskowo prostranstwa*, raport wpływowej pozarządowej organizacji rosyjskiej, Rady ds. Polityki Zagranicznej i Obronnej, źródło: <http://www.svop.ru>.

Po rozpadzie ZSRR, Rosja przejęła jego wszelkie prawa i zobowiązania. Odziedziczyła aż 4/5 obszaru ZSRR, połowę jego ludności² oraz znaczne zasoby gazu i ropy oraz innych ważnych surowców naturalnych. Otrzymała prawo udziału we wszystkich organizacjach międzynarodowych, w których członkiem był Związek Radziecki, przejęła także ważne miejsce stałego członka w Radzie Bezpieczeństwa ONZ. W sferze broni jądrowej stała się stroną w rozmowach rozbrojeniowych, a na mocy podpisanego w 1992 r. *Protokołu Lizbońskiego do Start I*, została uznana za jedynego dysponenta całej strategicznej broni jądrowej, znajdującej się na obszarze byłego ZSRR³.

Poza Rosją, do najsilniejszych państw w przestrzeni postradzieckiej należały Litwa, Łotwa, Estonia oraz Ukraina. Państwa bałtyckie, które znalazły się w składzie ZSRR najpóźniej ze wszystkich republik, na mocy realizacji podpisanego w 1940 r. tajnego układu Ribbentrop-Mołotow, zapoczątkowały proces rozpadu Imperium. Poczucie świadomości narodowej wśród społeczeństw tych republik było nieporównywalnie wyższe niż w innych republikach radzieckich. Pomędzy marcem a majem 1990 r. ówczesne elity polityczne, ogłaszając deklaracje niepodległości, podjęły decyzję o wystąpieniu z ZSRR i konsekwentnie weszły na drogę budowy niezależnych państw. Od samego początku uzyskania niepodległości zmierzały do utrzymania swej niezależności politycznej i ekonomicznej od spadkobierczyni mocarstwowości radzieckiej, Federacji Rosyjskiej. Pomimo kilkakrotnych zaproszeń z jej strony, nie weszły w skład tworzącej się od początków grudnia 1991 r. Wspólnoty Niepodległych Państw.

Zachowanie elit politycznych Ukrainy podczas procesu rozpadu ZSRR było o wiele bardziej ostrożne niż państw bałtyckich i wyraźnie dostosowane do otaczającej rzeczywistości politycznej. Swą Deklarację suwerenności państwowej Ukraina ogłosiła dopiero po ogłoszeniu podobnego dokumentu przez Federację Rosyjską. Natomiast decyzję o wyjściu z ZSRR podjęła w II połowie 1991 r., w wyniku ujawnionej, po udaremnieniu puczu wojskowego, wyraźnej słabości Centrum. Pomimo swej ostrożności, Ukraina także przyczyniła się do rozpadu Imperium. We wrześniu 1991 r. władze ukraińskie odrzuciły koncepcję Związku Suwerennych Państw, będącą ostatnią próbą ratowania ZSRR przez Gorbaczowa i zadecydowały o przyłączeniu się do wizji B. Jelcyna tworzenia Wspólnoty Niepodległych Państw.

Większość z pozostałych republik radzieckich, które uzyskały niepodległość, miała znikome doświadczenia budowy własnej państwowości (Białoruś) bądź, tak jak Tadżykistan, nie posiadała ich wcale. Uzyskana przez nie państwowość była raczej konsekwencją splotu różnych wydarzeń i przyczyn

² Zob. *Wozroditjsja li...*

³ Oznaczało to, że radziecka broń jądrowa, która po rozpadzie ZSRR znalazła się na terytorium Kazachstanu, Białorusi i Ukrainy, powinna w jak najszybszym czasie zostać wycofana do Rosji.

zaistniałych w latach 1990-1991 aniżeli świadomie podjętą decyzją oderwania się od ZSRR.

Na początku lat 90. w przestrzeni postradzieckiej pojawiły się dwie formy o charakterze integracyjnym: reaktywowana w 1990 r. i funkcjonująca do dziś w niezmienionym składzie **Rada Bałtycka**, skupiająca Litwę, Łotwę i Estonię oraz **Wspólnota Niepodległych Państw (WNP)**, składająca się z 12 pozostałych byłych republik radzieckich. Państwa wchodzące w skład pierwszej z nich, jeszcze w czasie trwania ZSRR, koordynowały swe działania, zmierzające do odłączenia się od Centrum, przywrócenia państwowości oraz uzyskania uznania na arenie międzynarodowej. Od 1992 r. współpraca Litwy, Łotwy i Estonii w ramach Rady Bałtyckiej dotyczyła wielu sfer, głównie wojsko-politycznej i miała ścisły związek z uświadomieniem przez nie konieczności umocnienia odzyskanej niepodległości, zapewnienia bezpieczeństwa i utrzymania jak największej niezależności od Rosji. Od II połowy 1994 r., po ostatecznym wyprowadzeniu wojsk rosyjskich z ich terytoriów, niezmiennym priorytetem Litwy, Łotwy i Estonii w ich polityce zagranicznej pozostało wspólne dążenie do uzyskania członkostwa w strukturach europejskich i euroatlantyckich. Jako jedyne z przestrzeni postradzieckiej zrealizowały swe cele przystępując w 2002 r. do NATO, a następnie dwa lata później także do UE.

Pozostałe państwa w przestrzeni postradzieckiej⁴ rozpoczęły współpracę w ramach powstałej na mocy *Porozumienia Białowieskiego* WNP. 21 grudnia 1991 r., w wyniku podpisanego w Alma-Acie *Protokołu do Porozumienia*, do Rosji, Białorusi i Ukrainy dołączyły kolejne były republiki radzieckie: Armenia, Azerbejdżan, Mołdawia, Kazachstan, Kirgistan, Uzbekistan, Tadżykistan oraz Turkmenistan. W tym samym dniu wszystkie państwa wchodzące w skład nowej struktury podpisały także *Deklarację almaacką*, w której potwierdzały cele i zasady porozumienia tworzącego Wspólnotę. Na mocy powstałych wówczas umów pojawił się specyficzny twór o nie do końca jasno sprecyzowanych celach i kierunkach współdziałania państw. Przyjęta formuła dokumentów świadczyła wówczas jednoznacznie o braku koncepcji WNP jako organizacji międzynarodowej. Raczej mówiono o WNP jako o luźnym porozumieniu międzynarodowym i, jak się wyraził kilka lat później S. Szuszkiewicz, sposobie na „(...) *cywilizowany rozwód byłych republik radzieckich*”⁵. Analiza ówczesnych dokumentów i sytuacji w przestrzeni ZSRR świadczy o tym, że najważniejszym motywem sygnatariuszy porozumień założycielskich nie było tworzenie nowej formy organizacyjnej, ale l i k w i d a c j a ZSRR. Najwyraźniej widać to w *Porozumieniu białowieskim*, w którym już

⁴ Poza państwami bałtyckimi, które nigdy nie weszły w skład WNP oraz Gruzją, która członkiem Wspólnoty stała się dopiero w grudniu 1993 r.

⁵ *To była trzeźwa decyzja*, rozmowa S. Pomowskiego z S. Szuszkiewiczem, „Rzeczpospolita”, 30-31.05.1998 r., s. 18.

w preambule umieszczono zapis o tym, że „(...) ZSRR jako podmiot prawa międzynarodowego i byt geopolityczny przestaje istnieć”⁶, a w następnej kolejności dopiero proklamowano powstanie Wspólnoty. Nie powołano wówczas żadnych organów, a jedynie na spotkaniu w Ałma-Acie podpisano Porozumienie w sprawie powołania organów koordynacyjnych, w którym przewidywano powstanie Rady Szeów Państw i Rady Szeów Rządów. Organy te pojawiły się na początku 1992 r. Wśród wymienionych celów, jakie stawiały sobie państwa, wskazywano ogólnie na dążenie do zachowania wspólnej przestrzeni wojskowo-strategicznej, wspólnego dowództwa oraz konieczność koordynowania działań w sferze polityki zagranicznej i kształtowanie wspólnej przestrzeni gospodarczej⁷. W przeciwieństwie do mgliście zarysowanych celów, wyraźnie zapisano zasady, na których państwa członkowskie miały oprzeć swe wzajemne stosunki. Nowe niepodległe państwa, chcąc pokazać światu, że są wiarygodnymi uczestnikami międzynarodowymi, zadeklarowały, że będą się kierowały ogólnie uznanymi normami prawa międzynarodowego, w tym postanowieniami zawartymi w *Karcie ONZ* i *Akcie Końcowym KBWE*.

WNP w latach 1992-1996

W latach 1992-1995 następowały próby stopniowego doprecyzowania istoty WNP i zacieśniania stosunków pomiędzy jej członkami. Głównym inicjatorem tych działań była przede wszystkim Rosja, która w swej polityce od początku 1993 r. dokonała zmian w postrzeganiu priorytetów. Dotychczasowy kierunek prozachodni w polityce Moskwy, w związku z pojawieniem się opozycji nacjonalistyczno-patriotycznej, krytykującej władze rosyjskie za zbytnią uległość wobec Zachodu, został zastąpiony zwrotem w kierunku skupienia większego aniżeli do tej pory zainteresowania przestrzenią postradziecką. Oficjalne kręgi rządzące zaczęły stopniowo przejmować część haseł i koncepcji wielkomocarstwowych powstałych wśród opozycji, w których wskazywano na konieczność zajęcia przez Rosję należnego jej miejsca jako wielkiego mocarstwa, posiadającego szczególne interesy głównie w obszarze byłego ZSRR. Na szczególną uwagę zasługują zwłaszcza geopolityczne pojęcia *bliskiej* i *dalekiej zagranicy* oraz tzw. *rosyjskiej doktryny Monroe'a*⁸. Pierwsze z nich odzwierciedlały postrzeganie przez Rosję otaczającego ją świata.

⁶ *Porozumienie o utworzeniu Wspólnoty Niepodległych Państw*, [w:] *Podstawowe dokumenty WNP*, „Eurazja” 1994, nr 1-2. vol. 2, Ośrodek Studiów Wschodnich, s. 3.

⁷ *Ibidem*, s. 4.

⁸ Po raz pierwszy oficjalnie pojęcie rosyjskiej doktryny Monroe'a zostało użyte w Dumie Państwowej 30 czerwca 1992 r., w słynnych rekomendacjach przedstawiciela opozycji J. Ambarcumowa, przewodniczącego Komitetu ds. spraw międzynarodowych, odnośnie przygotowania koncepcji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej.

Za bliską zagranicę uznano wszystkie nowo powstałe państwa po rozpadzie ZSRR, nawet te, których granice były oddalone tysiące kilometrów od Rosji. Z kolei pojęcie dalekiej zagranicy odnosiło się do wszystkich pozostałych państw, znajdujących się poza przestrzenią postradziecką. Rosyjska doktryna Monroe'a oznaczała uznanie państw zaliczanych do bliskiej zagranicy za wyłączną i bezpośrednią strefę wpływów Rosji ze względu na istnienie wielu ważnych dla niej żywotnych interesów, zarówno w sferze gospodarczej, jak i polityczno-wojskowej. W wielu dokumentach⁹ podkreślano bliskie związki Rosji z nowo powstałymi państwami, a wśród swych interesów wskazywano m.in. na obecność ok. 25-milionowej mniejszości rosyjskojęzycznej, pozostałość wojsk rosyjskich w niektórych państwach postradzieckich oraz istnienie ważnych zasobów surowcowych, m.in. w obszarze M. Kaspijskiego. Przestrzeń postradziecka była ważna dla Rosji także ze względu na jej bezpieczeństwo, którego zapewnienie uzależniano w dużej mierze od stanu bezpieczeństwa istniejącego w państwach Wspólnoty¹⁰. Stopniowo Moskwa zaczęła postrzegać WNP jako instrument służący zapewnieniu swych interesów i zaczęła dążyć do zacieśniania współpracy między państwami członkowskimi we wszystkich możliwych obszarach, w formie całej „dwunastki”, tak aby doprowadzić do powstania w obszarze postradzieckim jednolitej i ściśle zintegrowanej formy współpracy. Wielkość, potencjał militarny i gospodarczy Rosji powodowałby, że powstała struktura miałaby charakter asymetryczny. Rosja stałaby się liderem w przestrzeni postardzieckiej, gdzie poza realizacją własnych interesów jednocześnie, co jest dla niej ważne także z powodów prestiżowych, mogłaby być postrzegana w środowisku międzynarodowym jako mocarstwo regionalne¹¹. W ciągu kilku kolejnych lat Moskwa doprowadziła do uchwalenia kilku spektakularnych porozumień, w których zapisy, jak się okazało w przyszłości, często miały jedynie deklaracyjny charakter i znaczna część z nich nie została zrealizowana w takiej mierze, w jakiej oczekiwały tego władze rosyjskie.

Zacieśnianie współpracy pomiędzy państwami postradzieckimi rozpoczęto od współdziałania w obszarze polityczno-militarnym. W maju 1992 r. Rosja oraz Armenia, Kazachstan, Kirgistan i Tadżykistan podpisały *Układ o Bezpieczeństwie Zbiorowym (Traktat taszkienski)*, do którego w latach 1993-1994 przystąpiły kolejno Azerbejdżan, Gruzja oraz Białoruś. Układ został podpisany na okres 5 lat, a wszedł w życie w 1994 r. Współpraca miała doty-

⁹ O Rosji jako o wielkim mocarstwie oraz o jej interesach w przestrzeni postradzieckiej napisano w pierwszych oficjalnych dokumentach państwowych, m.in. *Założenia polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, kwiecień 1993; *Doktryna obronna Federacji Rosyjskiej*, listopad 1993; *Strategiczny kurs Rosji w stosunku do państw – członków WNP*, 1995.

¹⁰ Wyraźnie zostało to zapisane w opublikowanej w listopadzie 1993 r. *Doktrynie obronnej Federacji Rosyjskiej*.

¹¹ Taką tezę można wysnuć z dokumentów rosyjskich tego okresu. Zob. m.in. *Założenia polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej* (1993) oraz *Strategiczny kurs Rosji...* (1995).

czyć tworzenia wspólnego systemu bezpieczeństwa zbiorowego w przestrzeni WNP, ale niektóre zapisy świadczyły także o tym, że traktat miał pełnić także rolę układu obronnego. W art. 4 zaznaczono, że agresja przeciw jednemu z państw członkowskich będzie oznaczać akt agresji przeciwko wszystkim członkom¹². W dokumencie przewidywano możliwość podjęcia wspólnych konsultacji i jednocześnie zapowiedziano powstanie Rady Bezpieczeństwa Zbiorowego, organu, w ramach którego państwa miałyby koordynować swe działania w tej formie współpracy. W 1995 r. zawarto kolejne porozumienia¹³ dotyczące budowy systemu bezpieczeństwa zbiorowego, jednakże w większości były one zbyt ogólnikowe, a rosyjska wizja budowy wspólnego systemu bezpieczeństwa w WNP spotkała się z krytyką części jej członków.

W styczniu 1993 r. uchwalono Statut, który stał się podstawą funkcjonowania WNP. Powtórzono w nim zapis z Deklaracji Ałmaackiej, że „Wspólnota nie jest państwem i nie ma uprawnień ponadnarodowych”¹⁴. Jednakże po raz pierwszy wyraźniej i szerzej niż dotychczas sprecyzowano zarówno cele, jakie stawiała przed sobą Wspólnota, jak i sfery wspólnej działalności państw członkowskich oraz wymieniono w nim szereg powstających od 1992 r. nowych głównych organów koordynacyjnych oraz doradczych. Do zasadniczych celów Wspólnoty zaliczono m.in.: *„realizację współpracy w sferze politycznej, ekonomicznej, ekologicznej, humanitarnej, kulturalnej i in.; wielostronny i zrównoważony rozwój ekonomiczny i społeczny państw członkowskich w ramach wspólnej przestrzeni ekonomicznej; kooperację między państwami i integrację; zapewnienie praw człowieka i podstawowych wolności zgodnie z ogólnie uznanymi zasadami i normami prawa międzynarodowego i dokumentami OBWE; współpracę między państwami członkowskimi w celu zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego”*¹⁵. Do sfer wspólnej działalności państw członkowskich zaliczono: *„zapewnienie praw i podstawowych wolności człowieka; koordynację polityki zagranicznej; współpracę w tworzeniu i rozwoju wspólnej przestrzeni ekonomicznej, rynku europejskiego i eurazjatyckiego, polityki celnej; współpracę w rozwoju systemu transportu, łączności; ochronę zdrowia i środowiska naturalnego; kwestie polityki społecznej i migracyjnej; walkę ze zorganizowaną przestępczością; współpracę w sferze polityki obronnej i ochrony granic zewnętrznych”*¹⁶. Wśród organów głównych, poza Radą Szefów Państw i Radą Szefów Rządów, Statut wymieniał: Radę Spraw Zagra-

¹² Zob. *Układ o bezpieczeństwie zbiorowym*, 15.05.1992 r., [w:] *Podstawowe dokumenty WNP*, „Eurazja” 1994, nr 1-2, vol. 2, s. 22.

¹³ *Deklaracja o kolektywnym bezpieczeństwie, Koncepcja bezpieczeństwa państw-członków Traktatu o bezpieczeństwie zbiorowym, memorandum „Główne kierunki rozwoju integracyjnego WNP”*.

¹⁴ *Ustaw Sodruzestwa Niezawisimych Gosudarstw*, źródło – strona internetowa Komitetu Wykonawczego WNP, <http://www.cis.minsk.by>

¹⁵ *Ustaw Sodruzestwa...*, art. 2.

¹⁶ *Ibidem*, art. 4.

nicznych, Radę Ministrów Obrony WNP, Radę Dowódców Wojsk Ochrony Pogranicza, Zgromadzenie Międzyparlamentarne, Trybunał Gospodarczy, Sekretariat Wykonawczy WNP. Przewidywano także utworzenie sieci organów **branżowych** stałych lub tymczasowych, których zadaniem byłaby koordynacja współpracy członków w następujących obszarach: rolnictwa, transportu, energetyki, handlu, finansów, przemysłu oraz bezpieczeństwa i walki z przestępczością.

W Statucie po raz pierwszy oficjalnie uregulowano kwestię członkostwa w WNP, wyróżniając status **państw założycielskich, członkowskich** oraz **państw stowarzyszonych** z WNP¹⁷. Pojęcie **państw założycielskich** odnosiło się do tych państw, które do momentu przyjęcia Statutu podpisały i ratyfikowały dokumenty uchwalone w grudniu 1991 r., czyli *Porozumienie białowieckie* oraz Protokół do tego Porozumienia. Za **państwa członkowskie** zostały uznane te z państw założycielskich, które w ciągu roku przyjmą na siebie zobowiązania wynikające ze Statutu. Wspólnota miała mieć charakter otwarty, stąd też jej członkiem, pod warunkiem wyrażenia zgody przez wszystkie państwa członkowskie, mogło zostać także państwo, które podjęłoby się realizacji zobowiązań zapisanych w Statucie. Ze względu na różnice zdań wśród państw odnośnie kierunków integracji, dopuszczono także możliwość istnienia **członków stowarzyszonych** z WNP, które uczestniczyłyby jedynie w „niektórych formach” działalności WNP na warunkach określonych w odpowiednich dokumentach regulujących taki charakter członkostwa¹⁸.

Kolejne ważne porozumienia uchwalone z inspiracji Federacji Rosyjskiej i w założeniu mające obejmować wszystkich członków WNP dotyczyły obszaru gospodarczego. We wrześniu 1993 r. podpisano *Porozumienie o utworzeniu Unii Gospodarczej*, w którym umieszczono zapisy na temat jej stopniowego tworzenia w wyniku pogłębiania współpracy za pomocą różnych form integracji gospodarczej, do których zaliczono: międzypaństwowe stowarzyszenie

¹⁷ Ibidem, art. 7-8.

¹⁸ Status członka stowarzyszonego posiada Ukraina, która współpracuje w ramach WNP, głównie w obszarze gospodarczym. Natomiast kwestia statusu Turkmenistanu została ostatecznie uchwalona 25 sierpnia 2005 r. na posiedzeniu Rady Szeferów Państw w Kazaniu. Potwierdzono uzyskany przez Turkmenistan status stałej neutralności, uznany w rezolucji ZO ONZ z 12.12.1995 r. Zgodnie z zapisem, Turkmenistan nie może brać udziału w blokach i sojuszach wojskowych ani nie może rozmieszczać na swym terytorium baz wojskowych innych państw. W WNP Turkmenistan może uczestniczyć we współpracy wielostronnej na zasadach członka stowarzyszonego, ale nie może uczestniczyć w ramach WNP w związkach wojskowych ani w organach i strukturach o charakterze ponadnarodowym. Turkmenistan nie uczestniczy w żadnej z nowych form współpracy subregionalnej w przestrzeni postradzieckiej. Natomiast ma podpisane szczególne porozumienia z Rosją. Są to *Traktat o przyjaźni i współpracy* z 23.04.2002 r. oraz *Porozumienie o współpracy w sferze bezpieczeństwa* z 10.04.2003 r. Zob. *Rieszenieje ob osnovnyh principach ucstacija nejtralnogo Turkmenistana w Sodruzestwie Nezawisimych Gosudarstw, Zasiedanije Sowjeta Gław Gosudarstw SNG*; Źródło: <http://www.cis.minsk.by>

wolnego handlu, unię celną, wspólny rynek towarów, usług, kapitałów i siły roboczej oraz unię walutową¹⁹. Pół roku później, w kwietniu 1994 r. podpisano porozumienie, w którym strony zadeklarowały wejście na drogę budowy pierwszej z wymienionych form integracji, czyli tworzenia strefy wolnego handlu. W październiku tego samego roku, w specjalnym dokumencie powołano pierwszy organ o charakterze ponadnarodowym, Międzypaństwowy Komitet Ekonomiczny, który w założeniu miał być koordynatorem przyszłej Unii Gospodarczej, a jednocześnie stale działającym jej organem wykonawczym i koordynującym²⁰.

Od połowy lat 90. coraz wyraźniej można było zauważyć przejawy narastającego kryzysu w funkcjonowaniu Wspólnoty. Coraz częściej można było spotkać się z opiniami komentatorów, zarówno zagranicznych, jak i rosyjskich, o tym, że WNP istnieje jedynie „na papierze” bądź w „wirtualnej rzeczywistości”²¹. Większości z wyżej wymienionych zamierzeń, w takim stopniu, jak chciała tego Rosja, nie udało się zrealizować. Podpisów pod Statutem nie złożyła Ukraina oraz Turkmenistan. Realizacja zapisów w Traktacie taszkienckim także spotkała się z krytyką członków WNP. Wizja Rosji tworzenia scentralizowanej struktury wojskowo-politycznej o charakterze obronnym nie została zaakceptowana przez Ukrainę, Turkmenistan oraz Mołdawię. Wśród państw, które podpisały Traktat także doszło do sprzeciwów. W 1999 r. Azerbejdżan, Gruzja oraz Uzbekistan wystąpiły z tej formy współpracy. W rezultacie, pod koniec lat 90., w tym obszarze współdziałania, który według założeń Rosji miał obejmować maksymalnie jak najwięcej państw, uczestniczyła jedynie połowa członków Wspólnoty.

W sferze gospodarczej współpraca państw była bardziej efektywna, aczkolwiek większość podpisanych porozumień także nie doczekała się realizacji. Budowę zintegrowanego obszaru gospodarczego zamierzano rozpocząć, podobnie jak w przypadku Wspólnot Europejskich, od tworzenia strefy wolnego handlu i unii celnej. Jednakże założenia Porozumienia o utworzeniu strefy wolnego handlu, dotyczące stworzenia współpracy wielostronnej, podpisane w kwietniu 1994 r. nie zostały zrealizowane. Współpraca państw WNP w tym obszarze polegała jedynie na podstawie dwustronnych porozumień. Jedynie Białoruś, Kazachstan, Kirgizja oraz Tadżykistan, skupione wokół

¹⁹ *Porozumienie o utworzeniu Unii Gospodarczej*, Moskwa 24 września 1993 r, art. 4, [w:] *Podstawowe dokumenty...*, s. 15, 16.

²⁰ Organ miał być podporządkowany Radzie Szeferów Państw i Radzie Szeferów Rządów. Każde państwo wchodzące w jego skład dysponowało odpowiednią liczbą głosów, stosownie do swego potencjału. Najwięcej głosów miała posiadać Rosja – 50, na drugim miejscu była Ukraina – 14, Kazachstan, Białoruś i Uzbekistan – po 5, a pozostałe państwa po 3 głosy. Zob. *Mieżgosudarstwiennyj Ekonomiczieskij Komitet Ekonomiczieskogo Sojuza*, <http://www.cis.minsk.by>.

²¹ Zob. autorzy *Rocznika Strategicznego*.

Rosji ściślej ze sobą współpracowały, w ramach tworzącej się stopniowo od 1995 r. tzw. piątki celnej²².

Wśród członków Wspólnoty zaczęły wyłaniać się dwie grupy państw, których głównym kryterium podziału był stosunek do działań Rosji. Pierwszą, skupioną wokół Rosji, zaczęto określać pojęciem tzw. **twardego jądra WNP**. Należały do niego Białoruś, Armenia, Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan, państwa, które w dużym stopniu opowiadały się za rosyjską wizją integracji i uczestniczyły w większości działań zainicjowanych przez Rosję. Drugą grupę stanowiły państwa, skupione wokół najsilniejszego po Rosji państwa w WNP, Ukrainy. Azerbejdżan, Mołdawia, Gruzja i Ukraina przeciwstawiały się polityce Rosji, która zmierzała do możliwie jak największej kontroli procesów zachodzących w przestrzeni postradzieckiej.

W konsekwencji pojawienia się widocznego kryzysu w funkcjonowaniu Wspólnoty oraz wobec dążeń niektórych jej członków do uniezależnienia się spod wpływów Moskwy, w polityce Rosji nastąpiła zmiana odnośnie wizji integracji WNP. Pogłębianie procesów integracyjnych w przestrzeni WNP nadal pozostało jednym z najważniejszych celów rosyjskich, jednakże zmianie uległ model integracji. Od 1996 r. Rosja zaczęła opowiadać się za integracją **różnopoziomową i o różnej szybkości**²³, co nie oznaczało, że zrezygnowała z ideału, jakim jest integracja całej dwunastki, we wszystkich możliwych obszarach współdziałania.

Rozwarstwianie geopolityczne przestrzeni WNP

W rezultacie zaistniałych zjawisk i wydarzeń, od połowy lat 90., przestrzeń WNP stopniowo ulegała **geopolitycznemu rozwarstwieniu**²⁴. Poza nadal funkcjonującą, mało owocną współpracą państw w formacie dwunastki zaczęły pojawiać się nowe formy wspólnego działania w różnych obszarach, o różnym stopniu intensyfikacji działań integracyjnych i o różnym składzie członkowskim.

Wśród kształtujących się od połowy lat 90. nowych struktur w przestrzeni WNP, najwięcej powstało tych, w których aktywny udział bierze Rosja.

²² Najpierw ściślejsza współpraca dotyczyła Rosji i Białorusi, następnie w 1996 r. dołączyły Kazachstan oraz Kirgizja, a w 1999 r. przyłączył się Tadżykistan.

²³ Model integracji różnopoziomowej i o różnych prędkościach jest wciąż aktualny w rosyjskiej polityce zagranicznej, co zostało ostatnio potwierdzone przez G.B. Karasina, wiceministra spraw zagranicznych Rosji; zob. udzielony wywiad w „Rossijskoj Gazietie” 16.08.2005 r.; <http://www.rg.ru>.

²⁴ Takiego określenia, w stosunku do procesów zaistniałych w przestrzeni WNP, władze rosyjskie zaczęły używać od 2001 r. Zob. m.in. wywiad przeprowadzony w listopadzie 2001 r. przez „Mieżdunarodnuju Żizn” z wiceministrem spraw zagranicznych Federacji Rosyjskiej W.I. Trubnikowem, *Diestatitietije SNG. Biesiedaw riedakcy iżurnata*

Najbardziej zinstytucjonalizowaną z nich (przynajmniej teoretycznie, gdyż jest to struktura wciąż w fazie tworzenia) jest współpraca Rosji i Białorusi, w ramach podpisanego 8 grudnia 1999 r. Porozumienia o utworzeniu **Państwa Związkowego Białorusi i Rosji**²⁵. Zacieśnianie stosunków pomiędzy tymi państwami trwa od początku 1995 r. i jest ściśle związane z polityką nowo wybranego w 1994 r. prezydenta Białorusi Aleksandra Łukaszenko. Do 1999 r. podpisano kilka dokumentów, w których wyraźnie wskazywano na dążenie Białorusi do utworzenia pełnej integracji z Rosją. Pierwszy z nich, podpisany w kwietniu 1996 r., powołał do życia Stowarzyszenie Białorusi i Rosji, które następnie rok później zostało przekształcone w Związek Białorusi i Rosji (ZBiR). W grudniu 1998 r. Rosja i Białoruś podpisały deklarację, w której zapowiedziano utworzenie Państwa Związkowego Białorusi i Rosji, które stało się faktem w 1999 r. w ramach wspomnianego wcześniej Porozumienia o jego utworzeniu. 26 stycznia 2000 r., w wyniku wymiany dokumentów ratyfikacyjnych pomiędzy Białorusią a Rosją, Państwo Związkowe Białorusi i Rosji zostało formalnie powołane do istnienia.

Obecnie nadal trwa trudny proces realizacji porozumień. Państwo Związkowe Białorusi i Rosji, według zapisów w dokumentach tworzących tę formę integracyjną, ma być tworzone stopniowo na zasadach dobrowolności, poszanowania zasad suwerennej równości i z uwzględnieniem niezależności i integralności terytorialnej. Jednakże zapisy te budzą pewne kontrowersje w związku z przedstawioną w 2002 r. propozycją prezydenta W. Putina odnośnie kształtu integracji. Wbrew stanowisku A. Łukaszenki o konieczności zajęcia przez Białoruś pozycji państwa równorzędnego w nowym tworze, W. Putin przedstawił dwa modele państwa związkowego, z których pierwszy zdecydowanie odrzuca punkt widzenia Mińska. W praktyce oznacza bezpośrednie wchłonięcie Białorusi przez Rosję według dwóch koncepcji, jako jednolitego podmiotu Federacji Rosyjskiej albo włączenia sześciu obwodów i stolicy Białorusi jako odrębnych podmiotów²⁶.

Według założeń, integracja Białorusi i Rosji ma dotyczyć zacieśniania więzi zarówno w obszarze gospodarczym, jak i polityczno-wojskowym²⁷. Do jednych z najważniejszych zadań miało należeć stworzenie wspólnej przestrzeni gospodarczej wraz ze wspólnym systemem celnym i transportowym. Przyszłe Państwo Związkowe miałyby posiadać wspólną walutę i wspólny budżet.

²⁵ *Dogovor o sozdanii Sojuznogo gosudarstwa*, 8.12.1999 r. „Bjulletien’ międzynarodnych dzieł”, 2000, nr 3, s. 55-56.

²⁶ Drugi z modeli jest zbliżony do modelu UE, przewiduje utworzenie wspólnego parlamentu oraz wprowadzenie wspólnej waluty, którą w tym wypadku jest oczywiście rubel rosyjski. Zob. R. Sadowiski, R. Pomorski, *Kryzys integracyjny w ZBiR. Iskrzenia między Mińskiem i Moskwą ciąg dalszy*, 22.08.2002, Ośrodek Studiów Wschodnich, <http://www.osw.waw.pl>.

²⁷ *Dogovor o ...; Programma diejstwij Rossijskoj Fiedieracyi i Rjespubliki Bielarus’po iearlizacyi położenij Dogowora o sozdanii Sojuznogo gosudarstwa*, 8.12.1999 r., „Bjulletien’ międzynarodnych dzieł” 2000, nr 3, s. 73-74.

W praktyce wyżej wymienionych celów nie udało się w pełni zrealizować, prace w tym kierunku trwają nadal, o czym świadczą informacje umieszczone na stronie internetowej rosyjskiego MSZ²⁸, a stworzenie wspólnej przestrzeni ekonomicznej jest uznawane za priorytet. O wiele większe sukcesy oba państwa odniosły we współpracy w sferze polityki zagranicznej, obrony i bezpieczeństwa działalności antyterrorystycznej i walki z przestępczością zorganizowaną. W grudniu 2001 r. przyjęto *Doktrynę wojskową Państwa Związkowego Białorusi i Rosji*²⁹. W sferze współpracy w dziedzinie polityki zagranicznej, Rosja i Białoruś utrzymują podobne stanowiska odnośnie głównych problemów międzynarodowych.

Kolejną formą integracyjną, w której aktywny udział bierze Rosja jest **Eurazjatyckie Stowarzyszenie Gospodarcze**, utworzone w październiku 2000 r. Należą do niego państwa opowiadające się za ścisłą współpracą z Rosją, czyli Białoruś, Kazachstan, Kirgizja oraz Tadżykistan. Spośród nich, głównym orędownikiem powstania tej struktury, poza Rosją, jest Kazachstan. 25 stycznia 2006 r. na bazie decyzji podjętej przez te państwa w październiku 2005 r. do Eurazjatyckiego Stowarzyszenia Gospodarczego dołączył Uzbekistan. Początki współpracy w ramach tej struktury sięgają lat 1995-1996. W styczniu 1995 r. zostało podpisane białorusko-rosyjskie porozumienie o unii celnej, będące kamieniem węgielnym przyszłej organizacji. W tym samym czasie do Porozumienia dołączył Kazachstan, a następnie w marcu 1996 r. Kirgizja. Kolejnym etapem było zawarcie pod koniec marca 1996 r. Porozumienia o pogłębieniu integracji w dziedzinie gospodarczej i humanitarnej pomiędzy Białorusią, Rosją, Kazachstanem oraz Kirgizją. W lutym 1999 r. do tej formy współpracy dołączył Tadżykistan, a w styczniu 2006 r. Uzbekistan.

W ramach Eurazjatyckiego Stowarzyszenia Gospodarczego przewidywano, że tworzona struktura przejdzie kilka etapów: najpierw tworzenie wspólnej strefy wolnego handlu, następnie związku celnego i wspólnej taryfy celnej, a w konsekwencji tworzenie wspólnego rynku przepływu usług i kapitałów, aż do utworzenia wspólnej polityki przestrzeni ekonomicznej. Na posiedzeniu jednego z głównych organów tej formy współpracy, w Sankt Petersburgu w styczniu 2006 r., prezydent W. Putin wskazywał na utworzenie między członkami strefy wolnego handlu oraz na rozpoczęcie procesu tworzenia wspólnego terytorium celnego, a w dalszej perspektywie nawet unii walutowej. Jednakże za największy sukces uznano realizację decyzji podjętej w II połowie 2005 r. o scaleniu się tej formy współpracy z Organizacją Współpracy Środkowoazjatyckiej. W wyniku przystąpienia w styczniu 2006 r.

²⁸ Zob. *Rossijsko-bieloruskije odnoszenija, woprosy stroitelstwa Sojuznogo gosudarstwa*, <http://www.mid.ru>.

²⁹ Ibidem.

Uzbekistanu do Eurazjatyckiego Stowarzyszenia Gospodarczego³⁰ pojawiła się, jak podkreślał prezydent Kazachstanu, (...) *unikalna możliwość powstania potężnego samowystarczalnego rynku wewnętrznego (...)*, a w perspektywie Unii Eurazjatyckiej³¹.

W październiku 2002 r. Rosja, Białoruś, Kazachstan, Kirgizja, Armenia i Tadżykistan podpisały porozumienie o podniesieniu efektywności współpracy w sferze wojskowo-politycznej, w ramach istniejącego od 1992 r. Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (Traktat Taszkiencki). Państwa powołały **Organizację Traktatu o Bezpieczeństwie Zbiorowym**, która formalnie rozpoczęła swą działalność we wrześniu 2003 r.³² Współpraca państw WNP w sferze wojskowo-politycznej kształtowała się stopniowo. Do 1994 r. Traktat Taszkiencki został podpisany przez 9 państw: Rosję, Białoruś, Armenię, Kazachstan, Kirgizję, Tadżykistan, Azerbejdżan, Uzbekistan oraz Gruzję. W 1999 r. Traktat został prolongowany, jednakże wystąpiły z niego Azerbejdżan, Gruzja oraz Uzbekistan. W maju 2001 r. utworzono po raz pierwszy Kolektywne Siły Szybkiego Reagowania, w skład których weszły siły Kazachstanu, Kirgizji, Rosji oraz Tadżykistanu. Jednakże współpraca państw w tym obszarze nie przynosiła większych efektów. Zmiany nastąpiły dopiero w konsekwencji wydarzeń, jakie miały miejsce po 11 września 2001 r. Po atakach terrorystycznych na USA i utworzeniu koalicji antyterrorystycznej, na południu byłego ZSRR nastąpił wzrost stanu zagrożenia, co spowodowało, że współpraca państw w ramach Traktatu Taszkienckiego ulegała stopniowej instytucjonalizacji. W efekcie podjęto decyzję o przekształceniu tej formy współpracy w organizację mającą w założeniu status organizacji regionalnej, zgodną z zapisami w rozdziale VIII Karty NZ³³. Państwa członkowskie wskazywały na współpracę w walce z międzynarodowym terroryzmem, zorganizowaną przestępczością oraz nielegalnym obrotem narkotyków. Na początku

³⁰ Przystąpienie Uzbekistanu do Eurazjatyckiego Stowarzyszenia Gospodarczego ma szerszy wymiar. W 2002 r. Uzbekistan wraz z Kazachstanem, Kirgizją, Tadżykistanem utworzyły nową formę organizacyjną Organizację Współpracy Środkowoazjatyckiej, której geneza sięga lat 1993-1998. W tym czasie państwa te współdziałały w ramach Związku Środkowoazjatyckiego, który powstał na mocy dokumentów podpisanych w latach 1993-1994. W 1998 r. do współpracy przyłączył się Tadżykistan. W październiku 2004 r. do Organizacji Współpracy Środkowoazjatyckiej dołączyła Rosja. Po decyzji Uzbekistanu o włączeniu się do Eurazjatyckiego Stowarzyszenia Gospodarczego, można mówić o zlaniu się tej struktury z Organizacją Współpracy Środkowoazjatyckiej, dlatego że skład członkowski obu struktur w konsekwencji wspomnianych wyżej procesów jest obecnie identyczny.

³¹ *O wnieoczieriednom zasiedanii Miežgosudarstwiennogo Sowjeta Jewrazijckogo ekonomiczieskogo soobszczestwa*, Sankt Petersburg 25.01.2006 r., źródło: <http://www.mid.ru>.

³² Wówczas zakończyła się przedłużająca się procedura ratyfikacyjna.

³³ *Ustaw Organizacji Dogowora o Kolliektiwnoj Biezopasnosti*, art. 1, 7.10.2002 r., Kiszyniów, źródło: <http://www.mid.ru>.

grudnia 2004 r. Organizacja Traktatu o Bezpieczeństwie Zbiorowym uzyskała status obserwatora w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ³⁴.

Kolejną formą integracyjną, powstałą z inicjatywy Rosji, jest **Wspólna Przestrzeń Ekonomiczna**, która pojawiła się na bazie podpisanego 19 września 2003 r. w Jałcie porozumienia pomiędzy Rosją, Ukrainą, Białorusią i Kazachstanem³⁵. Nowa forma integracyjna, ze względu na zmiany polityczne, jakie pojawiły się na Ukrainie po zwycięstwie pomarańczowej rewolucji, wciąż znajduje się w fazie tworzenia. Po przejściu stanowiska prezydenta przez W. Juszczenkę, stanowisko Ukrainy wobec zacieśniania więzi gospodarczych w ramach nowej struktury stało się jeszcze bardziej niechętnie aniżeli podczas rządów Kuczmy. Jeszcze w II połowie 2003 r. Ukraina zgadzała się jedynie tylko na realizację pierwszego etapu integracji gospodarczej, tworzenie strefy wolnego handlu. Dalekosiężne zamiary Rosji dotyczyły nawet utworzenia w przyszłości Organizacji o charakterze ponadnarodowym i przejścia do powstania Związku Ekonomicznego czterech państw³⁶. Obecnie Prezydent Juszczenko wyraźnie zapowiedział, że w planach Ukrainy maksymalnie jest tylko stworzenie strefy wolnego handlu, a przystąpi ona wtedy, gdy będzie tego chciała i podpisał tylko 11 z 38 zaproponowanych dokumentów³⁷. Wzbudziło to ostrą reakcję W. Putina, który oświadczył, że przyłączenie do Wspólnej Przestrzeni Ekonomicznej oznacza przyjęcie całego pakietu dokumentów, a nie tylko jego części³⁸.

Ostatnią formą integracyjną w przestrzeni postradzieckiej, w której Rosja bierze udział, jest powstała w 1996 r. tzw. **Kaukaska Czwórka**. Rosja, Armenia, Gruzja i Azerbejdżan w jej ramach prowadzą rozmowy dotyczące zapewnienia bezpieczeństwa i stabilności na Kaukazie. Jednakże efekty tej formy współpracy są raczej znikome ze względu na poważne różnice zdań pomiędzy Rosją a Gruzją oraz ze względu na wciąż trwający konflikt azersko-ormiański o Górny Karabach.

Wśród powstających od połowy lat 90. form integracyjnych w przestrzeni WNP, jedyną o wyraźnie antyrosyjskim charakterze był **GUAM**³⁹, utworzony

³⁴ Zob. *Tiezisy wystupljenija Gienieralnogo Siekrietarja ODKB N.N. Bordjuży na V międzynarodowej naučno-praktyczeskiej konfieriencyi „Miesto i rol ODKB w formirujuszcziesja architekturye międzynarodonoy biezopasnosti, pierspektiwy razwitija ODKB”*, Moskwa 20.01.2005 r., „Rossijskaja Gazeta” 26.04.2005 r.

³⁵ *Sogłaszenije o formirowanii Jedinogo ekonomiczieskiego prostranstwa*, źródło: <http://www.kremln.ru>.

³⁶ *Jedinoje ekonomiczieskoje prostranstwo (sprawocznaja informacyja)*, I Diepartament stran SNG MID RF, 10.11.2003 r., źródło: <http://www.mid.ru>.

³⁷ J. Arcjuchin, *Kijew w umie. Rossija, Kazachstan i Bieloruszija sozdadyt obszczieje prawietelstwo biez Ukrainy*, „Rossijskaja Gazeta” 6.02.2006 r.

³⁸ Ibidem.

³⁹ W szczególny sposób powstanie i działalność tej struktury postrzega jeden z najbardziej znanych zwolenników neoeurazjatyizmu, A. Dugin. Jego zdaniem w przestrzeni postradzieckiej trwa walka o dominację pomiędzy dwoma cywilizacjami – kontynentalną (Rosja) oraz

w 1997 r. przez Gruzję, Ukrainę, Azerbejdżan oraz Mołdawię. Początkowo GUAM powstał jako luźny związek o charakterze regionalnym, którego inicjatywa powstania została poparta przez USA i UE, dążące do umocnienia niezależności politycznej nowo powstałych państw. Jednym z głównych założeń państw skupionych w GUAM było wspólne dążenie do uniezależnienia się od Rosji poprzez zacieśnianie między sobą więzi w obszarach: transportu, infrastruktury, energetyki oraz nauki. Do najważniejszych przedsięwzięć stawianych sobie przez tę grupę należała realizacja projektu UE dotyczącego budowy transkaukaskiego korytarza transportowego Europa – Kaukaz – Azja, tzw. Jedwabnego Szlaku XXI wieku⁴⁰. Przez kilka lat, od 1999 r. do 2005 r., po przyłączeniu się Uzbekistanu, ta forma współpracy funkcjonowała jako GUUAM. W 2005 r., po rozpoczęciu ściślejszej współpracy z Rosją⁴¹, władze Uzbekistanu zdecydowały o wystąpieniu z tej formy współpracy.

Od 2004 r. współpraca państw w ramach GUAM uległa znacznemu ożywieniu, co miało ścisły związek z przejęciem władzy przez siły demokratyczne w wyniku tzw. *kolorowych rewolucji*, najpierw w Gruzji (2003), a następnie na Ukrainie (2004). 23 maja 2006 r. Gruzja, Ukraina, Azerbejdżan oraz Mołdawia podjęły decyzję o dalszym zacieśnianiu współpracy między sobą, podpisując deklarację o przekształceniu dotychczas luźno funkcjonującego GUAM w organizację międzynarodową „**Organizację na rzecz demokracji i rozwoju – GUAM**”.

Zachodzące w przestrzeni postradzieckiej procesy jej rozwarstwiania geopolitycznego początkowo Rosja przyjmowała ze spokojem. Dostrzegając zwiększające się zaangażowanie nowych graczy, USA i państw UE na tym obszarze, władze rosyjskie, zgodnie z przyjętym pragmatyzmem, oficjalnie akceptowały tę sytuację i podkreślały że Rosja „nie posiada monopolu na idee i działania w przestrzeni postradzieckiej”⁴². Jednakże Moskwa zaznaczała, że

oceaniczną (USA i zwolennicy), co jednocześnie oznacza walkę pomiędzy eurazjatyżmem a atlantyżmem. Działania Euroazjatów to zacieśnianie współpracy w ramach Eurazjatyckiego Stowarzyszenia Gospodarczego, tworzenie Wspólnej Przestrzeni Ekonomicznej, natomiast działania zwolenników atlantyżmu to powstanie GUAM i wspieranie przez świat zachodni tzw. *kolorowych rewolucji*, które prowadzą w rezultacie do przejścia władzy w państwach postradzieckich przez elity niechętnie nastawione do działań Rosji w przestrzeni WNP. Terytoria państw GUAM stają się, jego zdaniem, obszarem obecności strategicznej USA i NATO. A. Dugin, *Izdzierżki atlantyzma, Gieopolitika antirossijskich sojuzow*, „Rossijskaja Gazeta” 23.04.2005 r.

⁴⁰ *Ob'jedninienje GUUAM (sprawocznja informacyja)*, źródło: <http://www.mid.ru>.

⁴¹ Już w 2002 r. Uzbekistan zawiesił swe członkostwo w GUUAM. W latach 2004-2005 Uzbekistan podpisał dwa ważne porozumienia z Federacją Rosyjską. Pierwsze dotyczyło powstania strategicznego partnerstwa, a drugie stosunków sojuszniczych. Jedną z głównych przyczyn zacieśniania stosunków z Rosją były obawy władz Uzbekistanu przed rozprzestrzenieniem się tzw. *kolorowych rewolucji*, w efekcie których w Gruzji i na Ukrainie doszło do zmiany władzy.

⁴² Zob. Wywiad zastępcy Ministra Spraw Zagranicznych Rosji G.B. Karasina udzielony w „Rossijskoj Gazietie”; „Rossijskaja Gazeta” 16.08.2005 r.

szczególne znaczenie w jej polityce odgrywają te formy, w których bierze ona aktywny udział. Wskazywano na rolę Organizacji Traktatu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, Eurazjatyckiego Stowarzyszenia Gospodarczego, Państwa Związkowego Białorusi i Rosji oraz Wspólnej Przestrzeni Ekonomicznej⁴³. Od 2000 r. niezmiennie Rosja liczy także na to, że w przyszłości staną się one (...) *jądrem procesów integracyjnych w przestrzeni WNP*⁴⁴. Pewne oznaki poważnego zaniepokojenia i nerwowej reakcji Rosji nastąpiły po 2004 r., po zwycięstwie sił demokratycznych w Gruzji i na Ukrainie i wyborze przez nowe elity tych państw wyraźnie prozachodniego kierunku w polityce zagranicznej. Po przeszło 15 latach od rozpadu ZSRR Gruzja i Ukraina stopniowo zaczęły wchodzić na drogę podobną do tej, którą przeszły państwa nadbałtyckie. Oficjalnie zapowiedziały o swym dążeniu do wejścia w struktury europejskie i euroatlantyckie⁴⁵. Wśród wszystkich państw WNP Gruzja i Ukraina oraz stopniowo także Mołdawia są tymi, które coraz wyraźniej dystansują się w swej polityce od Rosji i dążą do pełnego uniezależnienia. Nie jest to łatwe, gdyż na terytorium tych państw znajdują się jeszcze rosyjskie bazy wojskowe⁴⁶, a dodatkowo państwa te w przeważającej mierze są uzależnione od dostaw rosyjskich nośników energii. Rosja często wykorzystuje to uzależnienie, także w stosunku do innych państw postradzieckich, jako główny instrument nacisku na ich politykę, wstrzymując dostawy gazu lub podnosząc jego cenę⁴⁷.

⁴³ Artykuł przedstawiciela rosyjskiego MSZ A. W. Jakowienko ds. problematyki WNP, opublikowany w gazecie „Trud” 29.06.2005 r.; źródło: <http://www.mid.ru>.

⁴⁴ Zob. *Rossija i SNG: sostojanije i pierspeiktivy*, I Diep. SNG MID FR, <http://www.mid.ru>.

⁴⁵ Pod koniec stycznia 2005 r. prezydent Juszczenko w przemówieniu wygłoszonym w Radzie Europy wyraźnie określił nowe priorytety w ukraińskiej polityce zagranicznej. Należało m.in. do nich członkostwo w UE. W październiku wśród państw NATO nastąpił pewien przełom w stosunku do Ukrainy, gdyż wyrażono poparcie dla przyszłego członkostwa Ukrainy w NATO. W grudniu 2005 r. Minister Spraw Zagranicznych Ukrainy B. Tarasiuk oficjalnie ogłosił, że głównym celem Ukrainy jest wejście do UE i NATO. Zob. W. Jarucha, A. Gordijenko, *SNG raspustjat w Moskwie* „Niezawisimaja Gazeta” 26.12.2005 r., <http://www.ng.ru>.; A. Górską, *Ukraina wybiera UE* „Komentarze OSW” 3.02.2005, <http://www.osw.waw.pl>; A. Górską, *NATO mówi „TAK” Ukrainie*, „Komentarze OSW” 27.10.2005, <http://www.osw.waw.wpl>

⁴⁶ Na Szczycie OBWE w 1999 r. w Stambule, Rosja zobowiązała się do wyprowadzenia swych wojsk z Gruzji i Mołdawii, jednakże przez dłuższy czas nie wywiązywała się z przyjętych zobowiązań. 30 maja 2005 r. została podpisana rosyjsko-gruzińska niewiążąca deklaracja o wycofaniu z Gruzji dwóch baz rosyjskich w Achalkalaki oraz w Batumi. Pierwsza ma być wycofana do końca 2007 r., w przypadku bazy w Batumi jest to trudniejsze, gdyż ze względów strategicznych jest ona ważna dla Rosji, stąd też niejasno zapowiedziano o wyprowadzeniu wojsk w tym obszarze w ciągu 2008 r., zob. W. Bartuzi, A. Wilk, *Rosja – Gruzja. Pozorne porozumienie w kwestii wycofania baz wojskowych*, „Komentarze OSW” 2.06.2005 r.

⁴⁷ Tak jak zrobiła to w stosunku do Ukrainy, niejako „karząc” ją za zwycięstwo sił demokratycznych. Szerzej na temat metod wykorzystania uzależnienia energetycznego państw postradzieckich, zob. E. Wyciszkievicz, *Kwestie energetyczne w polityce Rosji wobec państw WNP*, „Biuletyn” 12.12.2005 r., PISM, źródło: <http://www.pism.pl/biuletyn>.

W oficjalnych wypowiedziach przedstawicieli władz rosyjskich pojawiły się obawy przed rozszerzeniem procesów demokratyzacyjnych na całą przestrzeń WNP, którą Rosja, jak dawniej, uważa za obszar swych najważniejszych interesów. Nie jest to podyktowane, jak się podkreśla „neoimperialnymi zamiarami”⁴⁸, ale obawą, że metody demokratyzacji przestrzeni postardzieckiej, w postaci „kolorowych rewolucji” czy nacisków politycznych na władzę, mogą prowadzić do „destabilizacji regionu, a w perspektywie do wzrostu ekstremizmu”⁴⁹. W związku z tym, Rosja, która zauważa istnienie walki geopolitycznej w przestrzeni postradzieckiej⁵⁰, nerwowo zareagowała na pojawienie się na początku grudnia 2005 r. I Forum **Wspólnoty Demokratycznego Wyboru**, powstałego z inicjatywy Ukrainy i Gruzji⁵¹. Pojawienie się ruchu na rzecz demokracji, w którym udział poza prezydentami Ukrainy i Gruzji wzięły głowy państw Mołdawii, państw nadbałtyckich, Słowenii, Macedonii i Rumunii oraz przedstawiciele Polski i USA określono w Rosji jako próbę utworzenia antyrosyjskiej koalicji⁵².

Próby reformowania WNP

Pomimo widocznego rozwarstwiania przestrzeni postradzieckiej i kryzysu funkcjonowania Wspólnoty, nie została ona rozwiązana. Przeciwnie, władze Rosji oraz państwa ją popierające (głównie Kazachstan), od 1998 r. dążą do jej zreformowania, głównie poprzez zreorganizowanie struktury organów WNP. Poważnym mankamentem funkcjonowania jest także brak skutecznego mechanizmu kontroli realizacji przyjętych przez państwa zobowiązań, co powoduje, że większość porozumień istnieje tylko „na papierze”. Na szczycie WNP w Astanie w 2004 r. otwarcie mówiono o braku ratyfikacji wielu podpisanych porozumień⁵³.

⁴⁸ *Otnošenje k wojennomu prisutstwiu SSZA w zonie SNG*, 30.11.2005, <http://www.mid.ru>.

⁴⁹ Zob. wywiad zastępcy Ministra Spraw Zagranicznych Rosji G.B. Karasina udzielony w „Rosssijskoj Gazietie”; „Rossijskaja Gazeta” 16.08.2005 r.

⁵⁰ Jednym z ostatnich przejawów, określanej przez Rosję, walki geopolitycznej w przestrzeni WNP były próby zmiany władzy na Białorusi podczas wyborów prezydenckich w marcu 2006 r. Rosyjskie MSZ uznało, że działania opozycji w Mińsku były „nieudaną próbą powtórzenia tatyki opozycji” stosowanej wcześniej podczas wyborów prezydenckich w innych państwach WNP. Zob. A. Wierzbowska-Miazga, A. Dubas, *Słumienie demonstracji w Mińsku: koniec czy początek protestów?*, „Komentarze OSW” 30.03.2006 r.

⁵¹ Jeszcze w sierpniu 2005 r. prezydenci obu państw zaproponowali współpracę w „budowaniu demokratycznej przestrzeni regionu”. Zob. *Wspólnota Demokratycznego Wyboru*, „Komentarze OSW” 8.12.2005 r., źródło: <http://www.osw.waw.wpl>.

⁵² O stosunku Rosji do powstania tego forum świadczy reprezentowanie Rosji tylko przez drugiego sekretarza rosyjskiej ambasady. Ibidem.

⁵³ Zob. *Zasiedanije Sowietu Gław Gosudarstw SNG*, Astana, 16 sientjabrja 2004 r., Źródło: strona internetowa Komitetu Wykonawczego WNP, <http://www.cis.minsk.by>

Pierwsze istotne reformy dotyczące kształtu struktury organizacyjnej zostały przeprowadzone w połowie 1999 r.⁵⁴. W celu podniesienia efektywności działania WNP przyjęto wówczas dokument o rozgraniczeniu kompetencji pomiędzy dwoma głównymi organami Wspólnoty: Radą Szefów Państw i Radą Szefów Rządów oraz przekształcono dotychczas funkcjonujące organy: Sekretariat Wykonawczy WNP, Międzypaństwowy Komitet Ekonomiczny i inne robocze organy międzypaństwowe w jeden działający stale organ – **Komitet Wykonawczy WNP** – pełniący równocześnie zadania administracyjne, wykonawcze i koordynujące. Jednocześnie utworzono nowy organ wykonawczy – **Radę Ekonomiczną WNP** – funkcjonujący odtąd w uznanym za jeden z najważniejszych obszarów zainteresowania państw – gospodarczym. Pod koniec 2000 r. utworzono nowy ważny organ, mający charakter branżowy, **Centrum Antyterrorystyczne państw-członków WNP**, którego znaczenie wzrosło po atakach terrorystycznych dokonanych na USA 11 września 2001 r.

Reforma organów Wspólnoty była jednym z głównych tematów szczytów Rady Szefów Państw i Rady Szefów Rządów w kolejnych latach. Po ostatnich zmianach przeprowadzonych w II połowie 2005 r., na szczycie WNP w Kazaniu, organy Wspólnoty zostały podzielone na trzy grupy: **statutowe, wykonawcze oraz organy współpracy branżowej**⁵⁵. Do pierwszej z nich zaliczono: **Radę Szefów Państw WNP, Radę Szefów Rządów WNP, Radę Ministrów Zagranicznych WNP, Radę Ministrów Obrony WNP, Radę Dowódców Wojsk Ochrony Pogranicza, Trybunał Gospodarczy WNP, Zgromadzenie Międzyparlamentarne Państw-członków WNP oraz Komisję ds. Praw człowieka WNP** (nie utworzona). Do grupy organów wykonawczych zostały zaliczone: **Rada Ekonomiczna WNP, Rada Stałych Pełnomocnych Przedstawicieli państw-członków WNP przy organach statutowych i innych organach WNP oraz Komitet Wykonawczy WNP**. W skład trzeciej grupy – organów branżowych – zaliczono ok. 80 organów, w tym m.in. wspomniane Centrum Antyterrorystyczne państw-członków WNP. Poza wymienionymi trzema grupami organów wymienia się osobno grupę organizacji utworzonych w ramach WNP, w której umieszczono m.in. Międzypaństwowy Bank⁵⁶.

Proces reformy organów WNP (czy raczej tylko rozmów na ten temat) nie jest jeszcze zakończony, co zostało potwierdzone w II połowie 2005 r. na

⁵⁴ *Zasiedanija wyższych ustawnych organow SNG*, „Diplomaticzeskij Wiestnik”, maj 1999, źródło: http://www.mid.ru/dip_vest.nsf

⁵⁵ *Zob. Swiedienija ob. Organach i organizacijach SNG, Rassmotrieny Sowietom postojannych połnomocznych predstavitieliej gosudartsw – uczastnikow Sodruzestwa pri ustawnych i drugich organach Sodruzestwa 19.04.2005 r.*, źródło: strona internetowa Komitetu Wykonawczego WNP, <http://www.cis.minsk.by>.

⁵⁶ *Ibidem*.

szczycie w Kazaniu, gdzie zapowiedziano także przeprowadzenie inwentaryzacji bazy prawno-traktatowej⁵⁷.

Obszary współpracy państw w WNP

Próby nadania nowego oddechu WNP dotyczyły także uściślenia i wyznaczenia głównych priorytetów i obszarów współpracy. Od 2000 r. za najważniejszy obszar współpracy państw, zatwierdzony przez Radę Szefów Rządów WNP w *Programie działań rozwoju WNP na okres do 2005 r.*, uznaje się obszar gospodarczy. Na szczycie WNP w Jałcie w II połowie 2003 r. w przyjętych dokumentach powtórzono zapisy na temat pogłębienia współpracy w sferze energetyki, rolnictwa i transportu. Jednakże w praktyce, największe sukcesy w tej formie współdziałania dotyczą tylko połowy członków WNP, skupionych w ramach Eurazjatyckiego Stowarzyszenia Gospodarczego, w którym członkami są państwa opowiadające się za zacieśnianiem współpracy z Rosją, nie tylko w sferze gospodarczej. Wszystkie państwa, poza Uzbekistanem⁵⁸, są członkami Organizacji Traktatu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, stąd też w sferze polityczno-wojskowej najściślejsza współpraca także dotyczy tylko części państw Wspólnoty, o czym świadczy m.in. brak podpisu ze strony państw GUAM pod uchwaloną w 2005 r. na szczycie WNP w Kazaniu *Koncepcją współpracy wojskowej państw członków WNP na okres do 2010*⁵⁹.

Obecnie, państwa WNP wzmocniły swe wspólne wysiłki w obszarach dotyczących przeciwdziałania nietradycyjnym zagrożeniom, czyli: w sferze walki z terroryzmem międzynarodowym, przestępczością zorganizowaną oraz nielegalnym przepływem narkotyków.

W II połowie 1999 r. podpisano *Traktat o współpracy państw-członków WNP w walce z terroryzmem* będący głównym dokumentem w tym obszarze, a rok później przyjęto pierwszy *Program państw-członków WNP w walce z międzynarodowym terroryzmem i innymi przejawami ekstremizmu*. W tym samym czasie powołano nowy organ WNP, Centrum Antyterrorystyczne, które miało zająć się m.in. koordynacją współpracy organów WNP w sferze walki z terroryzmem i innymi przejawami ekstremizmu oraz uczestniczyć w przygotowywaniu wspólnych ćwiczeń oraz akcji antyterrorystycznych na podstawie uzgodnionych modeli działania⁶⁰. Konsekwencje wydarzeń, jakie miały

⁵⁷ *Informacyjno-analityczeskaja zapiska ob. Itogach oczieriednogo zasiedanija Sowjeta Gław Gosudarstw SNG*, Kazań 26 awgusta 2005 g.; <http://www.cis.minsk.by>.

⁵⁸ Obecnie rozpatrywana jest kwestia przystąpienia Uzbekistanu do Organizacji Traktatu o Bezpieczeństwie Zbiorowym.

⁵⁹ Zob. *Zasiedanije Sowjeta Gław Gosudarstw SNG*, Kazań. 26 awgust 2005 r., źródło: strona internetowa Komitetu Wykonawczego WNP, <http://www.cis.minsk.by>

⁶⁰ *Położenie ob. Antiterroristiczieskom centurie gosudarstw – uczastnikow SNG*, 1.12.2000, <http://www.cis.minsk.by>.

miejsce 11 września 2001 r. w USA i uznanie terroryzmu międzynarodowego przez społeczność międzynarodową za jedno z największych zagrożeń XXI w., potwierdziły ważność rozwoju tej formy współpracy w ramach WNP. Położenie geostrategiczne części członków WNP, w pobliżu Afganistanu, nagle nabrało szczególnego znaczenia i spowodowało dalszy rozwój współpracy w tej sferze. W kolejnych latach Centrum Antyterrorystyczne WNP oraz pozostałe siłowe organy Wspólnoty przeprowadziły wspólne specjalistyczne ćwiczenia taktyczne „Południe – Antyterror 2002”, „Azow – Antyterror 2003” oraz „Zachód – Antyterror 2004”⁶¹. Na szczycie w Kazaniu wszystkie państwa⁶², poza Gruzją i Turkmenistanem, przyjęły po raz pierwszy *Koncepcję współpracy w walce z terroryzmem i innymi przejawami ekstremizmu* oraz podpisały kolejny *Program działań na lata 2005-2007*.

Od 2002 r. coraz większy nacisk państwa kładą na współpracę w walce z przestępczością zorganizowaną oraz z nielegalnym przepływem narkotyków. Na szczycie państw WNP w Kiszyniowie (2002) uchwalono *Koncepcję współpracy w przeciwdziałaniu nielegalnemu obrotowi narkotyków*, a w Astanie (2004) przyjęto m.in. dwa *Programy działań na lata 2005-2007*. Pierwszy dotyczył współpracy w rozwoju wspólnych środków walki z przestępczością zorganizowaną, a drugi walki z nielegalnym obrotem narkotyków.

Ostatnim z ważnych obszarów współdziałania, którego znaczenie wzrosło od 2001 r. na mocy decyzji Rady Szefów Państw jest współpraca w sferze koordynacji polityki zagranicznej. Pierwszym krokiem w tym celu było wzmocnienie pozycji Rady Ministrów Spraw Zagranicznych WNP, która przestała być tylko organem koordynacyjnym. Uzyskała m.in. prawo przeprowadzania konsultacji dotyczących ważnych aspektów polityki zagranicznej oraz przedstawiania własnych rekomendacji dla Rady Szefów Państw i Rady Szefów Rządów⁶³. Jej posiedzenia zaczęły odbywać się w przeddzień posiedzeń dwóch najważniejszych organów, Rady Szefów Państw i Rady Szefów Rządów. W tej formie współpracy, poza Turkmenistanem, nie uczestniczą członkowie GUAM.

Przyszłość WNP

Obecnie, jak uważają nawet sami Rosjanie, proces rozwarstwiania przestrzeni postradzieckiej trwa i nadal się pogłębia⁶⁴. Świadczą o tym zmiany polityczne przeprowadzone w Gruzji, na Ukrainie oraz nieudane próby po-

⁶¹ Zob. *Istorija sozdanija ATC SNG i normatywno-prawowaja baza*, <http://www.cis.minsk.by>.

⁶² Azerbejdżan, Mołdawia oraz Ukraina podpisały dokumenty, aczkolwiek umieściły odrębne stanowiska.

⁶³ *Położenije o Sowietie Ministrow Inostrannyh Diet SNG*, <http://www.mid.ru>.

⁶⁴ „Rosbalt. Informacjonnoje agentstwo” 6.05.2006 r.

dobnych zmian w Kirgistanie i na Białorusi, do których władze rosyjskie negatywnie podchodzą i traktują je jako „geopolityczne wypychanie”⁶⁵ Rosji z obszaru, w którym uważa się za jądro procesów integracyjnych i lidera⁶⁶. Od 2005 r. w przestrzeni WNP pojawiło się nowe zjawisko, które jest konsekwencją procesów rozpoczętych w wyniku zwycięstw opozycji w tzw. *koloryowych rewolucjach*. Wśród niektórych członków WNP pojawiły się wyraźne głosy na temat wyjścia z tej formy współpracy. Po raz pierwszy oficjalnie rozważenia takiej kwestii podjął się w listopadzie 2005 r. parlament w Gruzji, co potwierdził w maju 2006 r. gruziński prezydent M. Saakaszwili⁶⁷. Podobny zamiar został ogłoszony także przez prezydenta Mołdawii M. Woronina podczas konferencji, na której przekształcono GUAM w organizację⁶⁸. Stanowisko Ukrainy w tej sprawie jest bardziej ostrożne, gdyż jej władze oficjalnie nie podejmują tego tematu, aczkolwiek podobnie jak większość członków Wspólnoty, Ukraina także podkreśla, że ta forma współpracy jest nieefektywna⁶⁹, a WNP przekształciła się raczej w „klub, w którym się omawia, ale nie rozwiązuje konkretnych kwestii”⁷⁰. Nawet prezydent Białorusi A. Łukaszenko, jeden z największych orędowników WNP, także dostrzega problemy związane z jej funkcjonowaniem, jednakże uważa, że ta forma współpracy „nie wyczerpała swego potencjału” i należy ją zachować nawet jako „organizację konsultacyjną”⁷¹.

Zmiany polityczne, jakie mają obecnie miejsce w przestrzeni WNP ponownie wywołały dyskusję na temat przyszłości tej organizacji także wśród rosyjskich polityków, politologów oraz publicystów. S. Karaganow uważa, że obecnie jesteśmy świadkami obiektywnego procesu wstępowania byłego ZSRR w kolejną fazę stadium rozpadu, a WNP jako organizacja straciła na znaczeniu i może być zachowana jedynie jako „*forma dialogu*” pomiędzy państwami postradzieckimi⁷². W. Trietjakow przewiduje przyszłość WNP według jednego z trzech scenariuszy. Pierwszy mówi o zachowaniu Wspólnoty jako klubu regularnej wymiany poglądów prezydentów państw. W kolejnym, zwraca uwagę na ewolucję przestrzeni WNP w kierunku wzmacniania sub-

⁶⁵ Zob. wywiad z I zastępcą MSZ Rosji W.W. Łoszczininem w „Wrjemja nowostiej” 10.02.2005, źródło <http://www.mid.ru>.

⁶⁶ Zob. wywiad z Karasinem, 16.08.2005 r., www.rg.ru.

⁶⁷ „Rosbalt. Informacjonnoje agentstwo” 4.05.2006 r.

⁶⁸ „Rosbalt. Informacjonnoje agentstwo” 4.05.2006 r., 05.2006 r.

⁶⁹ Wypowiedź ministra spraw zagranicznych Ukrainy B. Tarasiuka – W. Jaducha, A. Gordijenko, *SNG raspustjat w Moskwie*, „Niezawisimaja Gazieta” 26.12.2005 r.

⁷⁰ Zob. „Rosbalt. Informacjonnoje agentstwo” 8.05.2006 r.

⁷¹ *Press-konferencyja Priezidenta Rossiji W.W. Putina i Priezidenta Bielorusii A.G. Łukaszenko po itogam rossijsko-bieloruskich pieriegoworow*, Soczki, 4.04.2005 r.; źródło: <http://www.mid.ru>., zob. W. Fronin, *Aleksandr Łukaszenko: Rossijanie dlja nas- ljudi rodnyje*, „Niezawisimaja Gazieta” 29.12.2005 r. <http://www.ng.ru>.

⁷² S. Karaganow, *SNG i niepriznannnyje gosudarstwa*, „Rossijskaja Gazeta”, 3 jun’ 2005, źródło: <http://www.rg.ru>.

regionalnych form integracyjnych, takich jak Państwo Związkowe Białorusi i Rosji, Eurazjatyckie Stowarzyszenie Gospodarcze czy Organizacja Traktatu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Ostatni z przewidywanych przez Trietjakowa scenariuszy jest najbardziej radykalny, gdyż mówi o likwidacji WNP⁷³.

Obserwacja procesów zachodzących w przestrzeni postradzieckiej od połowy lat 90. prowadzi do wniosku, że przyszłość WNP będzie raczej jakąś kompilacją dwóch pierwszych scenariuszy przewidywanych przez Trietjakowa. Z jednej strony jest pewne, że integracja w formacie „dwunastki” jest niemożliwa i z tego doskonale zdaje sobie sprawę Moskwa, pomimo wielu uchwalanych nowych porozumień i prób reformowania WNP. Jednakże z drugiej strony należy podkreślić, że pomiędzy państwami postradzieckimi nadal istnieją silne powiązania i większość z nich w różny sposób jest od Rosji uzależniona. Dodatkowo, wśród elit politycznych niektórych państw członkowskich, których sposób sprawowania władzy jest daleki od demokratycznego, pojawiły się obawy przed utratą władzy w wyniku ewentualnego rozprzestrzenienia się procesów demokratyzacji, zapoczątkowanych w Gruzji. W konsekwencji może to spowodować wzrost dążeń części z nich, tak jak to stało się w przypadku Uzbekistanu, do zacieśniania współpracy z Rosją. Stąd też wydaje się, że WNP zostanie zachowana, ale jako forum, na którym większość jej członków prowadzi ze sobą rozmowy. Natomiast rzeczywista współpraca pomiędzy państwami w różnych obszarach współdziałania będzie odbywała się w ramach powstałych form subregionalnych.

⁷³ W. Triet'jakow, *Jeszcze odna „barchatnaja”*, „Rossijskaja Gazeta”, 24.03.2005 r.